

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgra Kamila Michaluka, *Pojęcie i istota rozwoju gospodarczego w nauczaniu papieskim po Soborze Watykańskim II (1965-2015)*, (Lublin 2021, ss. 370), napisanej pod kierunkiem dra hab. Waldemara Kozyry, prof. UMCS

Kwestia związków religii z gospodarką stanowi przedmiot badań w ramach wielu dyscyplin naukowych. Do najbardziej znanych dzieł z tego zakresu należy praca Maksa Webera przedstawiająca tezę o protestanckiej genezie kapitalizmu. W doktrynie Kościoła katolickiego przed ponad stu laty wyodrębniono oddzielny nurt nauczania dotyczący szeroko rozumianych zagadnień społecznych, obejmujących nie tylko subsystem społeczny, ale też gospodarki, polityki i kultury. Podmiotem tego nauczania jest Kościół hierarchiczny na różnych jego poziomach, od papieży i najwyższych instytucji kolegialnych aż po biskupów i tworzone przez nich gremia. Ukształtowała się też katolicka nauka społeczna - dyscyplina stawiająca sobie za cel naukową refleksję nad tym nauczaniem oraz inspirowaniem jego nowych przedmiotów zainteresowania i kierunków jego ewolucji. Nie stoi to na przeszkodzie do eksplorowania nauczania społecznego Kościoła, a zwłaszcza poszczególnych jego wątków, w ramach innych dyscyplin naukowych, np. ekonomii, socjologii, politologii czy historii. Najbardziej interesujące, chociaż wymagające sporych kompetencji są interdyscyplinarne przedsięwzięcia badawcze, łączące podejście kilku dyscyplin naukowych.

W powyższe podejście wpisuje się rozprawa doktorska mgra Kamila Michaluka, który zmierza w niej do ustalenia pojęcia i istoty rozwoju gospodarczego w posoborowym nauczaniu papieskim w latach 1965-2015. Takie zakreślenie pola badawczego (także w aspekcie źródeł) wskazuje na wysoki stopień trudności jego eksploracji. Chodzi tu m.in. o włączenie do źródeł różnych form wypowiedzi papieskich, a nie tylko mających najwyższą rangę – encyklik i adhortacji, ale też innych enuncjacji i okazjonalnych przemówień. O ile bowiem encykliki przygotowane w niekiedy długim, wielostopniowym procesie z udziałem

wielu ekspertów charakteryzują sporą precyzją sformułowań, o tyle inne formy wypowiedzi mają niekiedy aspektowy, uwarunkowany kontekstem, a czasami także pastoralny charakter. Wymagało to od Doktoranta sporych kompetencji potrzebnych do ich interpretacji, wydobycia z takiej niekiedy nienaukowej formy, istotnych, zobiiektywizowanych treści. Ponadto zamiarem Doktoranta jest rekonstrukcja tego nauczania w kontekście dokonujących się w tym czasie zmian społeczno-gospodarczych oraz próbujących je opisać i wyjaśnić teorii ekonomicznych. Należy też zaznaczyć aktualność samego zagadnienia rozwoju gospodarczego. Współcześnie w światowej nauce i elitach gospodarczych ma miejsce dyskusja nad koniecznością redefinicji utrwalonego przez dziesięciolecia sposobu jego rozumienia, a w konsekwencji wskaźników jego pomiaru, m.in. takich jak PKB. Do dyskusji tej swój wkład wnosi Stolica Apostolska w osobie papieży, przedstawiających swoje rozumienie rozwoju gospodarczego i ujęcie poszczególnych jego komponentów.

Problem badawczy ma oryginalny charakter i jak wspomniano, mimo historycznego podejścia, jest bardzo aktualny. Dotyczy zagadnienia eksplorowanego dotychczas tylko w niewielkim zakresie i w innych, o wiele węższych aspektach. Przymiot oryginalności ujęcia odnosi się zarówno do nowości samego problemu badawczego jak i sposobu jego rozwiązania.

Mgr K. Michaluk podejmuje próbę rozwiązania postawionego sobie zadania w rozprawie, która składa się ze wstępu, ośmiu rozdziałów, zakończenia i spisu bibliografii. W oparciu o merytoryczne kryterium wyróżnił dwie jej części: I – poświęconą uwarunkowaniom rozwoju gospodarczego w świetle nauczania papieskiego po Soborze Watykańskim II oraz II – dotyczącą czynników rozwoju gospodarczego w perspektywie tego nauczania, nie rezygnując przy tym z ciągłej numeracji rozdziałów.

W dosyć obszernym, obejmującym ponad dziesięć stron, wstępie Autor klarownie przedkłada swój zamysł badawczy, sposób jego realizacji, opis źródeł i literatury sekundarnej oraz przedstawia strukturę rozprawy.

W czterech rozdziałach pierwszej części najpierw syntetycznie przedstawia sposoby rozumienia rozwoju gospodarczego na gruncie nauk ekonomicznych. W tym dokonanym w perspektywie historycznej ujęciu trafnie dobiera autorów najbardziej znamienych dla poszczególnych nurtów ekonomicznych oraz umiejętnie dokonuje rekonstrukcji ich koncepcji. Waleń tej części podniosłoby jeszcze przywoływanie poglądów niektórych

analizowanych myślicieli bezpośrednio z ich dzieł, a nie „z drugiej ręki”. W kolejnym rozdziale przedstawiono zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania kształtowania się tytułowego nauczania papieskiego. Autor czyni to z dużą kompetencją, ujawniającą rozeznanie w rozległej literaturze. Jego wywody pokazują ugruntowaną wiedzę z zakresu historii Kościoła, jego nauczania społecznego i katolickiej nauki społecznej pozwalającą formułować, mimo pluralizmu ujęć w literaturze, trafne interpretacje poszczególnych zagadnień. W ostatnich dwóch rozdziałach tej części przedstawia kluczowe elementy życia gospodarczego występujące w papieskim nauczaniu o gospodarce i jej rozwoju. Także tutaj trafnie dokonuje wyboru tych zagadnień oraz umiejętnie je analizuje i interpretuje.

W drugiej części Doktorant rekonstruuje tytułowe nauczanie papieskie o rozwoju gospodarczym. Na tę część składają się kolejne cztery rozdziały. Każdy z nich poświęcony został poszczególnym, najważniejszym czynnikom rozwoju gospodarczego eksponowanym w tym nauczaniu: pracy, kapitałowi, ziemi – także w szerszym ujęciu jako środowisku przyrodniczemu, oraz postępowi technologicznemu i innowacjom. W rozdziałach tych Autor sprawnie definiuje używane kategorie, wyjaśnia ich istotę, a następnie umiejętnie rekonstruuje poszczególne komponenty najnowszego nauczania papieskiego dotyczącego rozwoju gospodarczego.

Zakończenie zawiera zwięzłą prezentację wyników dociekań w poszczególnych rozdziałach pracy oraz próbę syntetycznego ujęcia całości rekonstruowanej koncepcji rozwoju gospodarczego w posoborowym nauczaniu papieskim. Na koniec Doktorant podejmuje próbę zarysowania przewidywanych kierunków ewolucji tego nauczania. Pracę wieńczy bibliografia skategoryzowana w oparciu przejrzyste kryteria chronologiczne i merytoryczne.

W ocenianej rozprawie Doktorant ukazuje złożoność zjawiska rozwoju gospodarczego w wielorakim sensie. Po pierwsze wykazuje, że na tę kategorię składa się wiele elementów, w różnym stopniu akcentowanych w poszczególnych dyscyplinach naukowych, ale też w ramach samej ekonomii i gospodarki. Ponadto umiejętnie dowodzi, że sam rozwój gospodarczy i jego elementy składowe nie są rozumiane jednoznacznie, lecz na wiele, niekiedy skrajnie różnych, sposobów. Za główną zaletę dysertacji uważam kompetentne ukazanie kompleksowości kwestii rozwoju i trafnego odczytania specyfiki jego ujęcia w posoborowym nauczaniu papieskim. Wydaje się, że Doktorant ukazując pluralizm sposobów rozumienia rozwoju i wskaźników jego pomiaru ostatecznie zmierza

do wykazania, że w świetle badanej perspektywy pierwszą przyczyną, sprawcą rozwoju gospodarczego jest kreatywny człowiek, bardziej niż jakikolwiek inny jego element składowy. On też jest jego ostateczną miarą, w co najmniej dwojakim sensie. Niektóre modele rozwoju mogą prowadzić wręcz do zagrożenia egzystencji człowieka, np. poprzez zdewastowanie niezbędnego do życia środowiska przyrodniczego i wyczerpanie jego nieodnawialnych zasobów. Mogą też prowadzić do wykluczenia z udziału w efektach rozwoju gospodarczego sporych grup społecznych nawet na poziomie minimum egzystencji.

Doktorant dosyć swobodnie porusza się w przestrzeni interdyscyplinarnej, wykazując się dobrym rozeznaniem nie tylko w kluczowych dla dysertacji kwestiach z zakresu historii, ekonomii, katolickiej nauce społecznej, ale też w zagadnieniach z zakresu socjologii i politologii, a nawet teologii. Wyraża się to nie tylko w przywoływaniu literatury z tych dyscyplin, ale też w trafnym sięganiu do ujęć i autorów najbardziej znaczących, klasyków poszczególnych zagadnień. Doceniam m.in. dostrzeżenie wkładu Josepha Schumpetera i jego teorii twórczej destrukcji w refleksję nad rozwojem gospodarczym. Przy tym p. mgr Kamil Michaluk w swoich analizach konsekwentnie pozostaje na gruncie zobiektywizowanej analizy naukowej. W dysertacji nie ma miejsca ani na inspirowane przekonania ideowymi stronnicze preferowanie jakichś nurtów ekonomii, ani też apologetyzmu dostrzegalnego niekiedy w publikacjach poświęconych analizom nauczania społecznego Kościoła.

Rozprawę znamionuje płynna narracja, wolna od napuszonych i pseudonaukowych sformułowań. Doktorant ma spory talent pisarski, zarówno w sensie językowym jak i merytorycznym. Posługuje się potoczystym, bardzo przyjaznym w odbiorze językiem, nie popadając jednak w powierzchowną publicystykę. Potrafi także dobrze konstruować „naukową opowieść”, systematycznie rozwijając i pogłębiając zasygnalizowane wcześniej treści. Bibliografia i przypisy zostały sporządzone prawidłowo, zgodnie z przyjętym systemem.

Podsumowując ocenę formalnej strony pracy i jej konstrukcji należy stwierdzić, że Autor nadał jej przejrzystą, logiczną strukturę. Poszczególne elementy rozprawy zostały opatrzone dobrze sformułowanymi i adekwatnymi do zawartości tytułami, co ułatwia „nawigację” po niej.

Ustawodawca w art. 13.1 ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym z dnia 14.03.2003 r. zobowiązuje recenzenta rozprawy doktorskiej do jej oceny dotyczącej: 1. Wykazywania ogólnej wiedzy teoretycznej kandydata w danej dyscyplinie naukowej, 2. Umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez kandydata, 3. Oryginalności rozwiązania problemu naukowego.

Jak starano się wykazać recenzowana praca pozwala jednoznacznie stwierdzić, że mgr Kamil Michaluk wykazuje się stosunkowo obszerną wiedzą teoretyczną w zakresie nauk humanistycznych i społecznych, zwłaszcza historii społecznej, historii Kościoła, ekonomii, socjologii gospodarki i katolickiej nauk społecznej. Ujawnił w niej rozległe i pogłębione interdyscyplinarne rozeznanie dotyczące zarówno ujęć rozwoju gospodarczego, historycznie ujętego nauczania papieskiego na ten temat oraz uwarunkowań kształtowania się obydwu tych kluczowych dla tej rozprawy kwestii.

Konsekwentnie pozostając przy historyczno-społecznym sposobie narracji badanych kwestii Doktorant swobodnie porusza się zarówno na gruncie subdyscyplin historycznych (historia Kościoła katolickiego, ekonomii i społeczna), jak i w problematyce ekonomicznej, socjologicznej i teologicznej w aspekcie ewolucji teorii i praktyki zagadnienia rozwoju gospodarczego i nauczania społecznego Kościoła katolickiego. Pan mgr Kamil Michaluk dobrze panuje nad obszernym materiałem analitycznym i interdyscyplinarnym bogactwem wątków. Wynikom umiejętnie prowadzonych analiz i interpretacji nadaje postać konsekwentnie prowadzonego jasnego wyводу. Projekt badawczy, którego efektem jest oceniana dysertacja potwierdza ugruntowane kompetencje teoretyczne oraz badawcze Doktoranta.

Jak już wyżej wspomniano praca ma w sporym stopniu charakter interdyscyplinarny. Doktorant bardzo dobrze radzi sobie z trudnościami, które niesie ze sobą ten rodzaj pracy. W poszczególnych elementach struktury pracy umiejętnie analizuje kwestie z zakresu ekonomii, historii gospodarczej, historii Kościoła katolickiego czy katolickiej nauki społecznej nie mieszając przy tym terminologii i metodologii autonomicznych dyscyplin naukowych. Dopiero na kolejnym etapie dokonuje swoistej triangulacji wyników tych analiz oraz syntetycznej ich prezentacji. Sposób realizacji procesu badawczego i jego jakość pozwalają stwierdzić, że Doktorant spełnia ustawowe wymogi w zakresie umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej oraz oryginalności rozwiązania problemu naukowego.

Recenzowana rozprawa, co poniekąd wydaje się nieuniknione, nie jest wolna od niewielkich niedociągnięć w postaci drobnych nieścisłości (np. sugestia, że Hans Küng porzucił stan duchowny, s. 115-116), nieprecyzyjnych sformułowań (np. skrót myślowy sugerujący powołanie do kolegium kardynalskiego F. Nguyen van Thuan z Wietnamu przez Pawła VI, s. 9, gdy tymczasem uczynił to Jan Paweł II, o czym zresztą – już poprawne – jest mowa w dalszej części pracy), czy literówek (np. Miklosik zamiast Mikosik, s. 22 i in., Rodan zamiast Radwan, p. 126 na s. 117). Ich znaczenie pod względem ilościowym i merytorycznym nie ma jednak wpływu na całościową ocenę dysertacji. Zwracam uwagę na ten fakt jedynie w kontekście zachęty do starań o publikację dysertacji. W moim przekonaniu ze wszech miar na to zasługuje.

Rozprawę doktorską oceniam bardzo wysoko. P. mgr Kamil Michaluk w wyróżniającym się stopniu wykazał się cechami, które powinny znamionować badacza na poziomie doktorskim. Wykazał się rozległą, interdyscyplinarną wiedzą teoretyczną, opanowaniem warsztatu metodologicznego badań naukowych w zakresie historii oraz umiejętnością oryginalnego rozwiązania – w tym wypadku dosyć złożonego – problemu badawczego. Pan mgr Kamil Michaluk w recenzowanej dysertacji wykazał, że umiejętnie potrafi projektować badania, sprawnie docierać do źródeł, przeprowadzać analizy i interpretacje oraz kompetentnie przedstawiać ich wyniki.

Konkluzja

Oceniana praca doktorska wnosi aspektowy wkład w rozpoznanie aktualnych i ważnych społecznie zagadnień rozwoju gospodarczego. Jako taka stanowi oryginalne rozwiązanie problemu badawczego. Jednoznacznie wskazuje na rozległą wiedzę teoretyczną oraz dobre kompetencje badawcze Doktoranta w zakresie nauk humanistycznych, a zwłaszcza historii. Stwierdzam, że praca spełnia ustawowe wymogi stawiane rozprawom doktorskim. Wnioskuje o dopuszczenie Pana mgr Kamila Michaluka do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Ponadto, biorąc pod uwagę uzasadniony powyżej wysoki poziom rozprawy doktorskiej, wnioskuje o jej wyróżnienie.

Stanisław Fel